

دستان نامرئی آدم‌اسمیت و داستان یک بانک

مهم‌ترین اصل بنیادی اقتصاد کلاسیک، منفعت‌طلبی انسان‌هاست. عمده تحلیل‌های اقتصادی‌شان نیز بر این پایه استوار است.

دستان نامرئی آدم‌اسمیت نیز ترجمان دیگری از همین ویژگی انسان‌هاست. نفع شخصی و لذت‌جویی انسان‌ها باعث می‌شود صنایع به حرکت درآید، تولید افزایش یابد و نهایتاً بازار به تعادل برسد.

دیوید هیوم ویژگی دیگری از انسان‌ها را بیاب می‌کند؛ میل به تنبلی و تن‌آسایی. انسان‌ها ذاتاً به دنبال کار نیستند.

اگر بتوانند شسب و روز را به بیکاری، فراغت و تن‌آسایی بگذرانند، چنین می‌کنند، اما چون نیازهای مادی انسان‌ها با این روش تأمین نمی‌شود، مجبور است تن به کار دهد.

منابع نامحدود در اختیار همه انسان‌ها قرار ندارد. تا بتوانند شبانه‌روز از آن استفاده کنند و تن به کار ندهند، پس برای به دست آوردن لذت باید به بازار بیایند و در آنجا نیز با پیگیری نفع شخصی خود، به صورت ناخودآگاه به جامعه خیر برسانند.

دو بند بالا عصرانه بنیادی‌ترین اصول اقتصادی جریان کلاسیک است. نوعی خودتنظیم‌گری میان نیاز انسان‌ها، منفعت‌طلبی و تنبلی برقرار می‌شود و مسیر اقتصادی فرد و جامعه شکل می‌گیرد.

نویسنده فعلاً کاری با صحت و سقم تحلیل بالا ندارد. اگر چه وجود این سه خصلت در انسان قابل انکار نیست، در صورت وجود نقد نیز در واقع انتقاد از فروکاستن انسان به این سه خصلت است و نه نفی این خصلت‌ها در انسان.

آنچه الان می‌خواهم به آن اشاره کنم، نتیجه‌گیری منطقی از همان اصول بنیادین برای بانکداری است.

انسان از طرفی نیازهایی دارد و از طرف دیگر منفعت‌طلب و لذت‌جو است، به طور طبیعی اگر او راهی جز کار کردن و زحمت‌کشیدن نداشته باشد، همین مسیر را انتخاب می‌کند تا به حداکثر مطلوبیتی که می‌تواند برسد، برسد. (روح مارژینالیست‌ها شاد!) حال اگر این انسان راه دیگری پیدا کند که بتواند منافعی را تأمین کند و تن به کار ندهد، به دلیل روح تنبلی و کارگریزی در وی، به همان سمت هدایت خواهد شد، مثلاً اگر بانکی در اختیار شخص قرار بگیرد که بدون زحمت کار کردن، بتواند با یک دکمه هر آنچه پول می‌خواهد خلق کند و در اختیار هر آن کس که می‌خواهد قرار دهد، در این صورت جمع سه اصل «نیازمندی، منفعت‌طلبی، تن‌آسای» این است که تا می‌تواند دکمه را فشار دهد و نفع خود را حداکثر کند، بنابراین دستان نامرئی خداییامرز آدم‌اسمیت در مواجهه با بانکداری قطع می‌شود. با این اتفاق و دستان نامرئی قطع‌شده، دیگر توانایی هدایت‌کردن نفع شخصی به سمت نفع اجتماعی امکانپذیر نخواهد بود.

برای مثال یک بانک بیش از ۱۰۰ برابر حد مجاز خود، به زیرمجموعه‌های خود تسهیلات پرداخت کرده است، یعنی به اشخاص حقیقی و حقوقی مر تبط با خود. این در حالی است که بر اساس مواد سوم و چهارم از فصل سوم «بین‌نامه تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط- مصوب شورای پول و اعتبار در سال ۱۳۹۴- مجموع خالص تسهیلات و تعهدات بانک به هر شخص مرتبط نباید از ۳۳ درصد سرمایه پایه تجاوز کند و نیز مجموع خالص تسهیلات و تعهدات به همه اشخاص مرتبط نیز نباید از ۴۰ درصد سرمایه پایه تجاوز کند. بر اساس این آیین‌نامه اشخاص مرتبط چنین تعریف شده است: «اشخاص حقیقی و حقوقی هستند که به نحوی از انحاء داشتن روابط شخصی، مالکیتی، مدیریتی و نظارتی می‌توانند به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر تصمیم‌گیری‌های مؤسسه اعتباری اعمال کنترل کنند یا نفوذ قابل ملاحظه‌ای داشته باشند، به گونه‌ای که مؤسسه اعتباری را تبدیل به منبع تأمین مالی ترجیحی خود کنند و به این ترتیب منافع مؤسسه اعتباری، تحت‌الشعاع منافع اشخاص مذکور قرار گیرد.» البته مصداق این اشخاص را در بند دوم بیان کرده است که به جهت طولانی شدن نگاهشته از بیان آن صرف‌نظر می‌شود. بر اساس این قانون بانک حداکثر می‌تواند حدود ۰۰۰ میلیارد تومان به اشخاص مرتبط تسهیلات پرداخت کند، اما به جای این رقم، مبلغ ۹۹هزار میلیارد تومان تسهیلات پرداخت کرده است! عمده این تسهیلات نیز برای پروژه ایران‌مول بوده است، یعنی حدود ۷۰هزار میلیارد تومان!

بی‌جهت نبود که هیوم متقدم، به شدت با انتشار پول کاغذی مخالف بود. استتلال وی ساده بود؛ اگر پول کاغذی جا بیفتد، تورم‌های بالا و غیرضروری در جامعه اتفاق می‌افتد چرا که ویژگی نفع‌طلبی منتشرکننده پول (چه دولت و چه غیردولت) موجب می‌شود وی مصالح اجتماعی را نادیده بگیرد و به قول معروف جیب خود را پر کند. تازه هیوم، پیش‌فیل از آنکه پول اعتباری و الکترونیکی را ببیند، به دیار باقی شتافت.

با همین محاسبات است که در دنیای امروز و خصوصاً بعد از بحران بانکی ۲۰۰۸، کشورهای توسعه‌یافته سختگیری زیادی روی بانک‌ها اعمال می‌کنند.

نظرات‌های تودرتو و پیچیده در اعطای تسهیلات و خلق اعتبار همگی نشان از آن دارد که برای بهیئتی فعالیت بانک‌ها، دستان نامرئی وجود ندارد.

قاطع نهادهای نظارتی باید به میان بیایند تا بانک‌ها تبدیل به ازدهای هفت‌سر نشوند.

حرم‌ت ربا در اسلام از مسلمات است، ربا در جامعه صدر اسلام به فریه‌شدن جماعتی ثروتمند و بیکار منجر می‌شد و در عوض، طبقه فقیر و ضعیف جامعه را تحت فشار قرار داده و روزبه‌روز بدحاکم‌تر و فقیرتر می‌ساخت. خلق اعتبار بی‌ضابطه بانک‌ها و اعطای تسهیلات به خودی‌ها به مراتب از ربا مخرب‌تر است.

به نظر نویسنده، رباخوار زمان جاهل‌تر از این جهت شرف داشت که سرمایه واقعی خود را وارد بازار ربا می‌کرد، اما در رباخواری نوین، بانک‌هایی همچون بانک داستان ما سرمایه خود را وارد اقتصاد نمی‌کنند بلکه با خلق اعتباری بی‌ضابطه و افسار گسیخته قدرت خرید طبقه ضعیف جامعه را می‌کنند، از آن ارتزاق می‌کنند و خود را فربه می‌سازند. سرمایه این بانک‌ها، نه دارایی خود، بلکه مکیدن دارایی جامعه و طبقه ضعیف در قالب اعداد و ارقام بانکی است.

امروزه بسیاری از اقتصاددانان، یکی از مهم‌ترین ریشه‌های مشکلات اقتصادی کشور را رفتار بانک‌ها می‌دانند، به هر دلیل موجه یا ناموجه، نظرات‌ها و اعتبارسنجی‌ها در حوزه بانکی به درستی کار نمی‌کند. اگر این قضاوت نادرست بود، باید تخلف اعتباری و شفافیت فعالیت‌ها، به بانک متخلفی همچون همین بانک در همان روز نخست پیگیری و با متوقف‌شدن فعالیت‌های بانک، طی یک هفته تعیین تکلیف می‌شد، اما بعد از گذشت چند سال از این تخلف، همچنان نتیجه نهایی حکم دیوان عدالت‌اداری قطعیّت ندارد و ممکن است دوباره تخف نشود. برای اصلاح روند بانکی یقیناً به نظرات‌های قوی‌تر، بر برخورد‌های سریع‌تر و قاطع‌تر نیازمندیم، وگر نه دستان نامرئی آدم‌اسمیت، صنعت بانکداری در ایران را به‌ازدهای هفت‌سر تبدیل کرده و فرهنگ کار و تولید را در کشور می‌خشکاند. نگاه طماع برخی بانک‌ها به شدت پیگیر نتیجه نهایی برخورد با این بانک خواهد بود تا با کسور و انکسار ریسک و منافع احتمالی، خود را برساری ورود به میادین کشف‌نشده بانکی آماده سازند.

کارشناسان انرژی در گفت‌وگو با «جوان» مطرح کردند

«بنزین برای همه» راهکاری عادلانه برای توزیع یارانه چندمیلیارد دلاری سوخت

بنزین یکی از مهم‌ترین حامل‌های انرژی در هر کشوری به‌شمار می‌رود. در کشور ما این سوخت با قیمت بسیار پایین و یارانه‌ای در اختیار مصرف‌کنندگان قرار می‌گیرد. تا همین اواخر که به واردات بنزین نمی‌پرداختیم، حساسیت زیادی در مورد نحوه اختصاص این یارانه وجود نداشت، اما حالا که باید هزینه‌گرفتی برای هر لیتر بنزین وارداتی بپردازیم و آن را با قیمت یارانه‌ای و ارزان به مصرف‌کنندگان ارائه دهیم، حساسیت بیشتری نسبت به نحوه اختصاص یارانه سوخت به وجود آمده است.

موضوع دیگر این است که هزینه‌های بنزین به مصرف‌بیرویه بنزین منجر شده است و از این جهت نیز اهمیت دارد که سیاست‌های صحیحی اتخاذ کنیم. ■■■

بسیاری از کارشناسان، اعتقاد دارند اختصاص سهمیه بنزین به هر خودرو بزرگ نمی‌تواند پاسخگوی نیاز کشور باشد. به زعم آنان، لازم است در قالب یک سیاست مشخص به سمت اعطای سهمیه بنزین به نفر گام برداریم.

تأکید کارشناسان بر این است که جوانب طرح اختصاص سهمیه بنزین با نظر دقت بررسی و زیرساخت‌های لازم برای این امر فراهم شود. بسیاری بر این عقیده‌اند در نهایت چاره‌ای جز این نداریم که به سمت اجزای این طرح برویم. مرکز پژوهش‌های مجلس طرحی را در این زمینه مطرح کرده است که به زعم بسیاری می‌تواند کمک کننده باشد.

در راستای انتقال یارانه‌ها از اقشار به اقشار ضعیف جامعه، طرح اختصاص سهمیه بنزین به نفر مطرح شده است. در این طرح، برای تمام افراد ۵ لیتر سهمیه بنزین یارانه‌ای در نظر گرفته شده است که به حساب سرپرستان خانوار وارز می‌شود. امکان خرید و فروش، بازگردانی و جابه‌جایی این سهمیه وجود دارد. همچنین پیش‌بینی شده است سهمیه ۶۰لیتری بنزین

فرشاد جامع، کارشناس انرژی: اصل موضوع اختصاص سهمیه بنزین به نفر به جای خودرو

فرشاد جامع، کارشناس انرژی: اصل موضوع اختصاص سهمیه بنزین به نفر به جای خودرو، به لحاظ عدالت اجتماعی برای مان مزیت دارد. از طرف دیگر، زمینه‌چاقی بنزین از بین می‌رود و امکان کشف قیمت واقعی بنزین نیز در بازار آزاد به وجود می‌آید، حتی برخی از کارشناسان به مدیریت مصرف بنزین بر اثر اجرای طرح اختصاص سهمیه بنزین به نفر اشاره می‌کنند، به نحوی که مصارف بالا باید قیمت واقعی بنزین را بپردازند و احتمالاً در نحوه مصرف خود تجدیدنظر خواهند کرد.

■ **جوانب مثبت طرح «بنزین برای همه»**
فرشاد جامع، کارشناس انرژی در گفت‌وگو با «جوان» با اشاره به این موضوع که طرح اختصاص سهمیه بنزین به نفر از سال‌ها پیش مطرح شده است و جوانب مثبت بسیاری دارد، تصریح کرد: این طرح ازسوی مرکز پژوهش‌های مجلس به دقت مورد بررسی قرار گرفته و مطرح شده است. کار و اختصاص سهمیه بنزین به نفر به جای خودرو می‌تواند به لحاظ عدالت اجتماعی برای مان مزیت داشته باشد.

وی ادامه داد: در شرایطی که مجبوریم به واردات اختصاص سهمیه بنزین به نفر با دقت برسی و کتاب ساده بنزین بپردازیم، با یک حساب و کتاب ساده متوجه می‌شویم دولت به هر کارت سوخت که به‌ازای هر خودرو صادر می‌شود، ۱۰۰ میلیون تومان در سال آتی باید یارانه بپردازد. این رقم بالایی است. حلاله‌ترین وارداتی تا ۷۰۰ است و سوخت گام برداریم.

این کارشناس انرژی توضیح داد: اصل موضوع اختصاص سهمیه بنزین به نفر به جای خودرو بسیار عادلانه است، زیرا در شرایط فعلی تنها کسانی که خودرو دارند از یارانه بهره‌مند می‌شوند و کسانی که فاقد خودرو هستند،

یارانه در یافت نمی‌کنند. از طرف دیگر، کسانی که امکانات بیشتری دارند و به جای یک خودرو از چند خودرو بر‌خور دارند، بیشتر از یارانه بهره می‌برند. این شرایط نوعی بی‌عدالتی است و در

در صورتی که سهمیه بنزین به نفر می‌دادند،

دولت می‌تواند یارانه چندمیلیارد دلاری سوخت را به سمت اقشار کم‌درآمد جامعه سوق دهدیم و عدالت بیشتری ایجاد کنیم.

■ **هدفمندی تخصیص یارانه‌های ۱۰۰میلیون تومانی**

همچنین حمیدرضا صالحی، عضو کمیسیون انرژی اتاق بازرگانی تهران در گفت‌وگو با «جوان» در خصوص این موضوع که با توجه به واردات بنزین در سال آینده و قیمت این حامل انرژی، دولت به پرداخت یارانه ۱۰۰میلیون تومانی برای هر خودرو در سال آینده میبادد و دولت مجبور است هر سه‌ساله افزایش می‌یابد و دولت مجبور است هر سال مبلغ بیشتری را برای یارانه به هر خودرو اختصاص دهد، بنابراین کسانی که امکانات بیشتری دارند، از یارانه ۱۰۰میلیونی بیشتری نسبت به افرادی که خودرو ندارند یا خودروی کمتری دارند، بهره‌مند می‌شوند.

وی ادامه داد: تقریباً همه کارشناسان و صاحبان‌ران روی این موضوع توافق دارند که اگر قرار است یارانه سوخت بدهیم، باید به همه احاد ملت تعلق بگیرد. اینکه فقط دارندگان خودرو از یارانه بنزین بهره ببرند و کسانی که خودرو ندارند از این امر بی‌نصیب باشند، منطقی نیست. اختصاص سهمیه بنزین به نفر به لحاظ عدالت اجتماعی مزیت‌های بیشتری برای مان دارد.
عضو کمیسیون انرژی اتاق بازرگانی خاطرنشان کرد: صرفه جویی در مصرف سوخت درآمدی برای کشور ایجاد می‌کند که می‌توانیم از آن به جای خودرو و بسیاری عادلانه‌است، صرفه جویی در مصرف سوخت درآمدی برای کشور ایجاد می‌کند که می‌توانیم از آن در زمینه‌های مختلف مانند اصلاح صنعت خودروسازی کشور و ایجاد زیرساخت‌ها بهره ببریم.

صالحی گفت: باید واقعی‌سازی قیمت حامل‌های انرژی به صورت تدریجی به اجرا گذاشته شود. سیاست‌هایی مانند اختصاص سهمیه بنزین به نفر می‌تواند به این روند کمک کند. در شرایط فعلی که سهمیه بنزین به خودرو تعلق می‌گیرد، دولت یارانه بالایی پرداخت می‌کند. یارانه‌ای که اغلب به اقشار مرفه جامعه پرداخت می‌شود و به لحاظ کمک به اقشار ضعیف جامعه برای مان مزیتی ندارد.

وی ادامه داد: وقتی یارانه بنزین به نفر تعلق بگیرد، افراد می‌توانند برای این سهمیه برنامه‌ریزی کنند. برخی افراد که خودرو ندارند، می‌توانند سهمیه بنزین را در بازار بفروشند و از عوایدش برای گذران زندگی خود استفاده کنند.

صالحی گفت: امکان ادامه شرایط فعلی در حوزه بنزین وجود ندارد. باید به چاره‌اندیشی‌های اساسی در راستای کاهش مصرف بپردازیم. استفاده از خودروهای هیبریدی و برقی، اصلاح صنعت خودروسازی کشور، اختصاص سهمیه بنزین به نفر و دیگر راهکارهایی می‌توانند مفید باشند.

وی ادامه داد: نیاز است برنامه‌ریزی دقیقی برای اجرای طرح اختصاص سهمیه بنزین به نفر قرار می‌گیرد. بر این برنامه باید تمامی جوانب سنجیده شود و نحوه اختصاص سهمیه بنزین به نفر پیش‌بینی شود.

عضو کمیسیون انرژی اتاق بازرگانی تهران خاطرنشان کرد: هر چه زودتر طرح اختصاص سهمیه بنزین به نفر را اجرا کنیم، به نفع کشور است. در این روش، از قاچاق بنزین نیز جلوگیری می‌کنیم و به این لحاظ نیز سود خواهیم کرد.

کارشناس اقتصادی در گفت‌وگو با «جوان»:

هدف تعرفه‌گذاری پلکانی گاز مدیریت به‌مصرف‌هاست

کارشناس اقتصادی معتقد است: روش تعرفه‌گذاری پلکانی بیشتر هدفش مدیریت مصرف مشترکان به‌مصرف است. کسانی که از خانه‌ها و ویلاها بسیار بزرگ استفاده می‌کنند و اصراً دارند خانه‌ها و استخرهای شان همیشه گرم باشند، هدف بهینه‌سازی هستند و باید مصارف‌شان کنترل شود.

سال گذشته تولید گاز ایران حدود ۸۵۰میلیون مترمکعب بود که رقم بالایی است. شواهد نشان می‌دهد ما به لحاظ میزان تولید مشکلی نداریم و جزو کشورهای هستیم که بالاترین میزان تولید روزانه گاز را ثبت می‌کنیم. از ۸۵۰میلیون مترمکعب گاز بیش از ۷۰۰میلیون مترمکعب در بخش خانگی مصرف شده است.

با وجود تولید بالای گاز در کشور مان، در ماه‌های سرد سال، با ناترازی بین ۳۰۰ تا ۳۰۰میلیون مترمکعب در روز مواجه می‌شویم. به نظر بسیاری از کارشناسان، دلیل این موضوع افزایش مصرف گاز در بخش خانگی به صورت روزافزون و غیرمدیریت‌شده است.

ناترازی گاز به محدودیت دسترسی صنایع و نیروگاه‌ها به گاز منجر می‌شود که عدم‌النفعی بین ۱۰ تا ۱۵میلیارد دلار برای کشور دارد. بر این اساس، نیاز است به سمت اعمال راهکارهایی به منظور رفع این ناترازی حرکت کنیم و مدیریت مصرف را در دستور کار داشته باشیم.

به باور کارشناسان، تعرفه‌گذاری پلکانی گاز یکی از بهترین روش‌ها برای کنترل مصرف است. در این روش، مصارف غیر ضرور مشمول یارانه نمی‌شود و با قیمت واقعی و صادراتی محاسبه می‌شود.

هادی قح‌شناس، کارشناس اقتصادی در گفت‌وگو با «جوان» با اشاره به این موضوع که در زمان اوج مصرف گاز در کشور مان طی روزهای اخیر میزان مصرف گاز به ۸۰میلیون مترمکعب در روز رسید، تصریح کرد: آمار شرکت ملی گاز ایران مبنی بر اینکه با اجرای تعرفه‌گذاری پلکانی به کاهش ۲۵میلیون مترمکعب مصرف روزانه گاز در کشور رسیده‌ایم، نشان می‌دهد توانسته‌ایم به میزان ۳ تا ۴ درصد مصرف در روزهای بسیار سرد کاهش مصرف داشته باشیم که بسیار خوب است.

این کارشناس اقتصادی توضیح داد: در این روش تعرفه‌گذاری، اقشار ضعیف و متوسط جامعه از معافیت برخوردار می‌شوند و از گاز با قیمت یارانه‌ای بهره می‌برند.

حق‌شناس گفت: این روش بسیار منطقی است که بر مصرف‌ها هزینه واقعی گاز را پرداخت کنند و مشترکان کم‌مصرف از یارانه برخوردار شوند و معافیت داشته باشند.

وی ادامه داد: تعرفه‌گذاری پلکانی قطعاً در مدیریت مصرف انرژی در کشور اثر دارد و کاری‌اش در کشور ثابت شده است، اما نباید فقط به اجرای این روش برای بهینه‌سازی مصرف بسنده کنیم. لازم است سیاست‌های مختلفی را به موازات یکدیگر به اجرا بگذاریم.

این کارشناس اقتصادی توضیح داد: میحت ۱۹ ساختمان‌سازی باید با جدیت در کشور مورد توجه قرار بگیرد و لازم است شهرداری‌ها در این زمینه کنترل بیشتری اعمال کنند. نباید اجازه دهیم کیفیت ساختمان‌سازی در کشور به هدررفت انرژی منجر شود.

صالحی گفت: قطعاً تعرفه و قیمت‌گذاری بالایی در بهینه‌سازی مصرف گاز در کشور دارد. به این ترتیب، مشترکان حساسیتی نسبت به استفاده از گاز خواهند داشت و از هدررفت آن جلوگیری می‌کنند. وی خاطرنشان کرد: در تعرفه‌گذاری پلکانی هدف این نیست که میزان واردات مورد نیاز و معمول خانوارها آسبک‌بینند. مشترکانی که در چارچوب الگوی گاز استفاده می‌کنند، مشمول یارانه می‌شوند و از معافیت قبوض بهره می‌برند، تنها به‌مصرف‌ها اضافه پرداخت خواهند داشت و هزینه گاز را به صورت آزاد و واقعی پرداخت خواهند کرد.

این کارشناس اقتصادی در پایان تأکید کرد: این تصور بسیار غلط است که ما صاحب منابع عظیم نفت و گاز هستیم و نیازی به بهینه‌سازی مصرف نداریم. این منابع، سرمایه‌های بین نسلی هستند و با هزینه بالا از زیر زمین استخراج می‌شوند و به دست مصرف‌کنندگان می‌رسند. بهینه‌سازی مصرف انرژی یک امر حیاتی است و باید با جدیت دنبال شود.

گفت‌وگو

کارشناس اقتصادی در گفت‌وگو با «جوان»:

افزایش مالیات بر ارزش افزوده به معنای تعطیلی کارخانجات و بیکاری بیشتر است

کارشناس اقتصادی معتقد است: دولت‌ها باید به دنبال روش‌های صحیح برای افزایش درآمدشان باشند و از اعمال فشار مضاعف بر مردم بپرهیزند، بر اثر سیاست‌گذاری‌های نادرست که طی سالیان متمادی از سوی دولت اعمال شده است، با مشکلاتی مواجه شده‌ایم. قطعاً راه‌حل این نیست که به افزایش مالیات بر ارزش افزوده بپردازیم و به تورم و گرانی دامن بزنیم.

کامیاب لعل، کارشناس اقتصادی در گفت‌وگو با «جوان» با اشاره تصریح کرد: افزایش مالیات بر ارزش افزوده قطعاً تبعاتی دارد. یکی از مهم‌ترین مشکلاتی که به وجود می‌آورد این است که تقاضای مؤثر طبقه متوسط را کاهش می‌دهد. شواهد نشان می‌دهد وضعیت این طبقه مناسب نیست و هر روز تعداد بیشتری به طبقات پایین‌تر کشیده می‌شوند. در این وضعیت، باید دولت از اعمال سیاست‌هایی که به ضرر اقشار ضعیف و متوسط جامعه است، اجتناب کند.

وی افزود: کاهش تقاضای مؤثر کارمندان، کارگران و طبقات متوسط و ضعیف جامعه به این معناست که این افراد حجم کمتری کالا و خدمت مصرف می‌کنند. به این ترتیب، با فروشندگان و تولیدکنندگانی روبرو

^[1] ارائه گواهینامه دارای اعتبار حداقل رتبه دو (۲) صلاحیت شرکت‌های انفورماتیکی در رشته انتقال اطلاعات ورشته شبکه داده‌های رایانه‌ای و مخابراتی و دارای فرولیت رسانی و کاری

^[2] ارائه گواهینامه دارای اعتبار حداقل رتبه دو (۲) صلاحیت شرکت‌های انفورماتیکی در رشته انتقال اطلاعات ورشته شبکه داده‌های رایانه‌ای و مخابراتی و دارای فرولیت رسانی و کاری